

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Арбен Арифи на тема:

„Политическите и религиозни идеи на Константин Велики“

от: проф. д-р Георги Янков

засл. проф. на УНСС /professor emeritus/

Дисертацията на докторанта Арбен Арифи на тема „Политическите и религиозни идеи на Константин Велики“ е в обем 247 стр. Състои се от въведение, четири глави, извори и литература. В дисертацията са включени 7 фигури. Намирам структурата на дисертацията логически стройна и научно издържана.

Още в началото на настоящото „Становище“ трябва да посоча, че става дума за едно задълбочено и системно изследване на значим научен проблем, касаещ взаимоотношението между политически и религиозни идеи. Няма да бъде преувеличено да се каже, че в някои отношения изследването надхвърля нормативните изисквания за малка докторска дисертация.

В историческите общества политика и религия, държава и църква най-тясно си взаимодействат и преплитат, а в редица случаи отъждествяват. Обикновено се смята, че това е характерно преди всичко за Средновековието. Както остроумно е забелязал големият френски историк Жюл Мишле, когато се каже Средновековие „мирише на тамян, на църква“. Но взаимозависимостта между държава и църква се отнася с не по-малка сила и за античността. Именно през древността възникват първите исторически теокрации: Древен Египет, Халдея, Брахманска Индия, Юдея /през V – I в. пр. Хр./ и др.

Взаимозависимостта между политика и религия е характерна и за Древния Рим. Дисертантът справедливо отбелязва, че „още от времето на

Август императорът е Pontifex Maximus, първосвещеник, тоест пръв жрец, глава на римската вяра“.

Изследването на докторанта е посветено конкретно на взаимодействието между политика и религия, държава и църква по времето на управлението на Константин Велики, когато християнството е признато за държавна религия. При наличието на обширна литература за управлението на Константин Велики дисертантът е успял да намери своя специфична ниша – а именно „изследването на неговите „политико – религиозни идеи“ /авторът не обособява отделно политическите и религиозни идеи, а пише буквално „политико-религиозните идеи“; „политиката е религия и религията е политика по времето на Константин Велики“/. „Гордиев възел“ на тези идеи според докторанта се явява цезаропапизмът /Константин е първият цезаропапист, според автора/.

Логиката на причинно–следствения анализ предполага да се разкрият причините, обстоятелствата, които са накарали Константин да извърши една от големите трансформации в историята. Приемането на Християнството като държавна религия е обусловено от сложилите се исторически обстоятелства в началото на IV век. В това отношение докторантът откроява два основни фактора: 1/ съобразяването с християнството, която макар и една сравнително малка сила, но много добре организирана и непрекъснато разширяващи се – влияе върху политическият процес в Римската империя и 2/ необходимостта от унифициране на империята, чрез въвеждането една обща монотеистична религия. В началото на IV век Римската империя представлява пъстра мозайка от многобройни и различни етноси и езически религии. Множество неримски божества са адаптирани отвън, което намалява доверието и преклонението към пантеона на римските божества. Освен това по-голямата част от римските войници има „варварски“ произход, на които често се налага да воюват срещу своите народи.

Някакъв политически усет или държавнически разум са подсказали на Константин, че осигуряването на стабилността на империята зависи именно от признаването на християнството като държавна религия. И наистина, с това си решение императора Константин Велики полага основите на византийската държавност, която ще оцелее повече от едно хилядолетие след неговата смърт, като е запазена античната литература и кодифицирано римското законодателство от император Юстиниан /но за Юстиниан трябва да се припомни, че поради своето религиозно тесногърдие през 529 г. закрива знаменитата Платонова Академия, която просъществува почти цяло хилядолетие/.

Струва ми се, че в дисертацията можеше да се направи аналогия с приемането на християнството в Средновековна България /864/5 г./. Великия княз Борис I взема стратегическото съдбоносно решение с оглед на консолидацията на българската държава и народност. Приемането на обща християнска религия за поданиците на държавата довежда до преодоляването на етническите и религиозни различия между прабългари и славяни, до формирането на общи черти от културно-битов и светогледен характер. И заедно със спасяването и въвеждането на славянската /българската/ писменост и създаването на старобългарската книжнина формират в голяма степен българската идентичност за векове. Поради това именно Борис I е смятан от големия историк Петър Мутафчиев, ако не за най-великият, то „безспорно за най-мъдрият от всички владетели, които българите някога са имали...“. А Българската православна църква го е канонизирала като „равноапостолен цар Борис – Михаил“. Между впрочем Константин Велики също е канонизиран за светец /“равноапостолен суверен, коронован от Бога, Константин“ и майка му Елена/. Православната църква и досега отбелязва деня на Константин и Елена на 21 май.

Препоръчвам на дисертанта при едно бъдещо публикуване на дисертацията да включи и посочената аналогия /още повече, че дисертацията се защитава в България/.

Специално трябва да се открие анализа, който докторантът е направил на цезаропапизма на Константин Велики. Авторът определя цезаропапизма като система, която позволява на монарха да оказва влияние и върху доктринални въпроси. Според Ариффи цезаропапизмът произхожда от римската концепция за имперска власт. Константин Велики като езически император е бил Pontifex maximus, а след признаването на християнството започва да се нарича „външен епископ“ на църквата. По думите на дисертанта „Константин успява като езичник да бъде папа, а като папа да бъде цезар“. Един от следващите императори Констанций, заявява на църковен събор: „Моята воля е църковен закон“. Самите епископи започват да приветстват императорите като „царе – архиереи“.

Научната коректност изисква да се посочи, че цезаропапизмът е характерен и за Средновековна България /светският владетел стоял над патриарха и в редица случаи имал решаваща дума по въпросите на църквата и религията. Монархът дори определял в някои случаи лицето, което да заеме патриаршеския престол/.

Важно място в дисертацията заема анализа на ролята на символите, използвани върху монети и при войската, и в архитектурата в политиката на Константин Велики. Според дисертанта символите му помагат да обедини езичниците с християните; с езическо – християнския дуализъм на тези символи Константин успява да подкрепи в едни случаи християните, в друг – езичниците, когато е нужно да играе в свой интерес. Според дисертанта най-интересният и най-характерен символ, използван както на монети, така и в архитектурата и войската е *labarum* /този символ съчетава езичеството и християнството/. В религиозната си политика, както в управленческата си дейност като цяло, Константин съчетава качества на

„лъв и лисица“ /ако използваме терминологията на големия политически философ Никола Макиавели в „Il Principe“, преведени под заглавията „Князът“ или „Владетелят“/.

В последна сметка, след 320 г. всички езически изображения изчезват от текстовете на закона, който е подписан от Константин.

Макар, че темата на дисертацията касае проблем от късната античност изследването има актуално значение.

Авторът се е опитал накратко да разкрие актуалността на изследвания проблем за взаимозависимостта и отъждествяването на държава и църква в съвременните условия, посочвайки редица примери. В съвременните условия около 15-16 държави могат да бъдат определени като ислямски политически теокрации, в които Коранът е едновременно източник и на вярата, и на закона. В тези страни действа шериатът, ислямско религиозно законодателство. Най-драстичният пример в това отношение е т.н. Ислямска държава /ДАЕШ/, която се обяви за халифат.

Прави впечатление широтата на познанията на дисертанта и научния стил на изложение.

Що се отнася до препоръките към дисертанта, някои от тях съм направил в хода на настоящото изложение. Има някои повторения и технически грешки, които лесно могат да бъдат отстранени.

В заключение: На основата на изложените по-горе обстоятелства давам положителна оценка на дисертацията на Арбен Арифи и предлагам Научното жури да му присъди образователната и научна степен „Доктор по Политология“.

04.09.2018 г.

**Проф. д-р Георги Янков,
Засл. професор /professor emeritus/**